

ako taký. Práca neponúka vždy jednoznačné odpovede, skôr témy problematizuje, a tým provokuje čitateľa k novým otázkam, vlastnému pohľadu. Čítanie preto nenudí. Nie každý nastolený problém je vyriešený, a to aj napriek viacnásobnej poctivej interpretácii a analýze. Pre súčasnú literárnu vedu, ale i kulturologickú oblasť či estetiku Parilákovvej vedecké eseje znamenajú obohatenie a inšpiráciu.

Monika Kekeliaková

FILIPOWICZ, Marcin – ZACHOVÁ, Alena: *ROD V MEMOÁRECH. PŘÍPAD HRADCE KRÁLOVÉ*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2009. 168 s.

Spojenie univerzálnych téz výskumu memoárovej tvorby s prakticky aplikovanou analýzou konkrétnych diel patrí k aktuálnym výzvam literárneho diskurzu. K výsledkom takýchto úvah patrí (okrem iných) tiež kniha *Rod v memoárech. Případ Hradec Králové* (2009). Je výsledkom sústredeného záujmu autorov o všeobecnejšie estetické a sociálne problémy, ktoré testujú svoju platnosť pri definíciách literatúry. Práca v tomto smere nadväzuje na predchádzajúce publikačné výstupy tvorcov. Interpretácia umeleckých textov z hľadiska intertextuality, teórie mýtu a rodových štúdií tvorí rámec záujmu Aleny Zachovej (*Mýtus jako paměť prózy*, Hradec Králové, 2002, resp. *Výzva interpretace*, Hradec Králové, 2007). Marcin Filipowicz sa orientuje na interpretáciu rôznych aspektov rodu v českej literatúre a kultúre (*Roditelky národů*, Hradec Králové, 2007). Obe východiská teda nepracujú s čisto imanentnými vlastnosťami textov, ale svoju pozornosť smerujú k podmienkam, v ktorých jednotlivé diela vznikajú.

Recenzovaná kniha *Rod v memoárech. Případ Hradec Králové* si všíma pomerne rozsiahly dokumentárny materiál spojený s Hradcom Králové. Autorskou inšpiráciou je množstvo rovnorodých textov daného obdobia, ktoré

vytvára koniec 19. storočia a prvé desaťročia 20. storočia. Uvažovanie o teoretických dimenziách výskumu memoárovej literatúry je predstavené v úvodnej kapitole (Meandry memoárů). Pred rovinou narácie v nej autori uprednostňujú rovinu dokumentu, hoci v tejto časti poukazujú na viacero spôsobov a metód skúmania teoretických otázok, vrátane rozprávačských aspektov tohto špecifického literárneho žánru. Základnú otázku, ktorú v súčasnosti riešia viacerí literárni vedci a historici, predstavuje vymedzenie predmetu záujmu. Inšpiratívnou sa zdá kombinácia skúmania viacerých vedných odborov, čo zodpovedá širšej škále využitých metód a techník použitých už pri primárnom štúdiu literatúry, resp. spoločenských a historických súvislostí: „*Zvolené východisko, tvořené spojením metodologických přístupů historické kulturní antropologie literární teorie, může vést na poli výskumu memoárove literatury k nesmírně zajímavým výsledkům*“ (s. 24). Analytickým príslubom výskumu je zachytávanie zmien, ktoré odráža existenciu jednotlivca a zároveň širšieho spoločenstva. Individuálna úroveň je v práci transformovaná na úroveň kolektívnu. Literárny model Hradca Králové sa hneď v úvode mení na model kultúrneho priestoru a jednotlivé udalosti získavajú podobu kultúrnych premien.

V tejto súvislosti sa práca opiera o teoretický koncept zavedený Phillipom Lejeunom, ktorý sa dotýka rozdielnych prístupov k literárnej fikcii a biografickým a autobiografickým textom. Takýto uhol pohľadu pracuje s tézou „autobiografického paktu“ medzi autorom a čitateľom. Otvára tak otázku referovania, ktoré je len kúsok od informácií o pravdivosti skutočnosti a postupnej verifikácii. Autori vychádzajú z poznania ľudskej pamäti. Jej činnosť charakterizuje proces prirodzenej eliminácie niektorých spomienok. Napriek tomu akceptujú odstránenie viacerých limitujúcich faktorov, ktoré by zásadným spôsobom deformovali potrebnú mieru objektivity a vierohodnosti. Tento model si všíma individuálnu existenciu skutočných postáv v konkrétnych časových a priestorových podmienkach. Problémom však zostáva skutoč-

nost', že jediným zdrojom tematickej výstavby diela sú životné skúsenosti a zážitky autora. Ako istý nedostatok vnímame fakt, že sa intencia predkladanej práce väčšinovo orientuje na aspekty prirodzeného subjektu a výraznejšie si nevšima subjekt transcendentálny. Práve táto jeho verzia je totiž vhodnejšou alternatívou na konfrontáciu so sice oslabenou, ale predsa prítomnou „literárnosťou“ skúmaných textov, ktoré obsahujú viacero konotácií (aktuálnosť spracovania informácií, kreovanie skutočnosti, metaforickosť atď.). Takto nastavené kritériá však môžu zlyhať. Koexistencia dokumentárnej a naratívnej zložky oslabuje deliacu čiaru medzi fikciou a dokumentom. O naratívny význam sa preto usilujú obe z konfrontovaných literárnych podôb a ich varianty ponúkajú širšie spektrum rozprávacích foriem a možností. Autori si, samozrejme, uvedomujú takúto reflexiu umeleckej tvorby, kde pracujeme s pomerne zložitou rovniciou, do ktorej dopĺňame jazykovú formu, tému, retrospektívu a predovšetkým štatút rozprávača. V ich mierke však trochu preexponované dominujú hodnoty tematické. Vďaka tomu sa získavajú kritériá, ktoré sa systematicky nevenujú opisu rôznych podôb literárnosti.

Tematická výstavba druhej kapitoly (Rod ve veřejné dimenzi) zobrazuje kontakt spomienok s vonkajším svetom. Ten predstavuje samostatnú entitu vychádzajúcu zo základných dokumentárnych rámcov, ktoré tvoria samostatné podkapitoly: Hradec Králové: továrna na elitu a bašta rakušanství; Konstruování maskulinity; Maskulinita ve školním prostoru; Rakouská škola; Realizace modelu – případ Hradec Králové; Dekonstrukce systému disciplíny; Mezi veřejným a soukromým; Oblečení; Mladí muži v procesu formování národního rodového řádu. Charakterizuje ich citlivý prístup k prostrediu, ktoré sa stáva objektom analyzovaných diel. Autori sice registrujú generatívne schopnosti týchto čiastkových elementov, no výraznejšie pracujú s ich úplnosťou, čo ich vzdďaľuje od literárneho sveta. Výsledky analýzy poukazujú na psychologické stránky existencie, ktorej dobový obsah sa vyznačuje viacerými odlišnosťami a rozdielnou motivačnou bázou. Je zrejmé,

že sa zachytený nástroj spoločenskej komunikácie zhoduje s geografickou, spoločenskou a historickou realitou. Forma rozprávania sa tak dostáva na úroveň autentického literárneho prejavu. V tomto smere kniha neprináša do problematiky výraznejší prevrat. Retrospektívne vnímanie autorov/rozprávačov vytvára legitímne univerzum, ktoré je opreté o spoločenskú referenciu. Všimame si všadeprítomné odkazy na reálnu a menej na imaginárnu rovinu. Pozornosť je venovaná príkladom diktovaných dobovým kánonom. Konzistentné predstavovanie udalostí a faktov oživujú viaceré paradoxy, ktoré naznačujú polyfónny charakter predstavovaných memoárových próz.

Záverečná kapitola sa venuje právnemu rozboru ľudskej identity (Rod v soukromé dimenzi). Poukazuje na individuálnu alternatívu verejnej identity a definuje odlišné pozície spomienkového rozprávania. Takýto súkromný model predstavuje pevnú cieľovú definíciu a zároveň plní funkciu východiska, ktoré smeruje k univerzálnejšiemu vymedzeniu. Aj v tejto časti sa upriamuje pozornosť na jednotlivé podkapitoly: Rozpornost společenského vzestupu a pronikání národního diskurzu do soukromé dimenze; Vzpomínkový obraz žen; Mužský úhel pohledu; Vlastní úhel pohledu; Rodičovská výchova. Odhaľujú základnú rodovú bipolaritu, ktorá pracuje s minimom zhodných spoločenských funkcií. Absencia rovnosti smeruje k sociologickým aspektom manipulujúcim s konvenčným vlastenectvom. Na jeho pozadí rezonujú pracovitosť, morálka, skromnosť a zároveň odmietanie pretrvávajúcej hierarchie, čo bráni rozvoju subjektívizmu. Intenzívne prežívaná situácia jednotlivca otvára možné teoretické východiská, ktoré porovnávajú ženské a mužské vnímanie verejnej a súkromnej sféry. Kontext slobodnej individuálnej voľby predstavuje dôležitý predmet spomínania. Sprístupnené obrazy plnia podmienku častej nespokojnosti so svetom. Väčšina zverejnených informácií vyhovuje dokumentárnemu obrazu. Konfrontácia odlišných individuálnych koncepcií spôsobuje permanentné prekryvanie a prelínanie dvoch identít. Charakteristika prostredia ukazu-

je odlišnosti typických vlastností, zvykov a požiadaviek. Ilustratívne príklady poukazujú na kolíziu rozdielnych perspektív, ktoré stoja na začiatku tematických a estetických inšpirácií súčasného literárnoteoretického výskumu. Odlišné organizačné princípy sú znakom opačných motívácií. Toto všeobecné vyčlenenie pomeru medzi literatúrou a spoločnosťou, samozrejme, neplatí stopercentne.

Recenzovaná kniha *Rod v memoárech. Prípád Hradec Králové* sa dotýka podstaty vnímania histórie, privátnych a verejných rituálov vymedzených spoločenských vrstiev. Všíma si individuálne ľudské osudy, ktoré spája so spoločenskými procesmi. Občas sa zameria na dobové existenciálne pravdy, občas využije ich existenciálny rozmer. V samotnom úvode deklaruje ambíciu knihy, ktorá bude hovoriť o ďalších knihách. Nespochybňuje poznávaciu funkciu literatúry, hoci sa snaží otvorene hovoriť o viacerých pochybnostiach, ktoré ovplyvňujú objektivnosť. Zachádza k hranici ekvivalencie medzi svetom a jazykom, čo sa prejavuje hľadaním bezprostredného vzťahu medzi literatúrou a výsekom spoločnosti. Možno viac, ako je potrebné, hľadá významy za jazykom, hoci ani tento moment nevnímame ako extra prehrešok, pretože nás k tejto súvislosti odkazuje samotný názov. Autori v tomto prípade dôverujú skôr prirodzenej komunikácii a intuícii ako semiotickej štruktúre znázorňujúcej vonkajší svet. V tomto smere pre nich nie je problémom spoločnosť ani literatúra. Takéto tvrdenia, samozrejme, počítajú s imagináciou opisu sveta. Autori sa tomuto kritériu vyhýbajú jemnou negáciou kritérií, ktoré selektujú charakter spomienok a memoárov na základe hodnotenia pravdy v literárnych textoch. Za spoločenstvo sa považuje to, čo je v textoch predstavené.

Určujúcim hľadiskom je kulturologická orientácia, ktorá sa zameriava na zvyky, históriu, ideologické symboly a pravidlá. Zvolené

kritériá kombinujú abstraktné poňatia spoločnosti s konkrétnymi príkladmi dobovej dokumentárnej literatúry. Tie sú podrobené aktuálnej verifikácii, ktorá vychádza zo všeobecných skúseností, čo však neznamená, žeby sa nezbavovala existenčnej bázy. Finálne obrazy a informácie sú predmetom interpretácie a zároveň vstupujú do reťazca čisto textovej skutočnosti. Autori textu však posilňujú kompetencie referencie. Metodologicky nespochybňujú radikálne súdy o obmedzeniach literatúry. Systém argumentácií sa v tejto súvislosti vyrovnáva s neexistenciou konečnej pravdy. Ich prístup je jedným z možných, jeho legitimitu čiastočne posilňuje antiteoretické uvažovanie. Takýto prístup vyžaduje zodpovednosť, čo sa v kontexte celkovej koncepcie práce darí naplňať. Isté obmedzenia sa ukazujú v takmer automatickom transformovaní subjektivity do očakávaných pravidiel tvorby spomienok a memoárov, pričom tento proces sa odmieta pri beletrii. Poetika dokumentárnej tvorby sa nespája s ukrytými možnosťami interpretácie textov. Cieľom nie je ani vstup do nekonečného radu čítania, ale skôr do nekonečného procesu dešifrovania a spoluvytvárania spoločnosti. Praktickým výsledkom je čítanie, ktoré vlastné poznanie umiestňuje za hranice literatúry a zároveň na okraj literárnej vedy. Predpokladom k takémuto uvažovaniu je uvedomovanie si súvislostí medzi literárnym dialógom o charaktere textov s inými dialógmi, ktoré sú spojené so všeobecným myslením. Je spojením estetickej neopakovateľnosti s akceptovaním spoločenských rámcov a zároveň si ponecháva pocit uspokojenia z procesu samotného čítania. To nevyjadruje podstatu sveta, ani nie je reflexiou autonómnych textov. Napriek tomu, že kniha *Rod v memoárech. Prípád Hradec Králové* netestuje kategórie rozprávania, jej trpezlivú a precíznu koncepciu sa oplatí pozorne sledovať.

Karol Csiba